

ترجمه انگلیسی این مقاله نیز با عنوان:
A comparison between 'landscape' and 'planning' approaches in
improving the quality of residence in Iran's Mehr Housing
در همین شماره مجله به چاپ رسیده است.

مقاله پژوهشی

مقایسه نقش دو رویکرد منظر و برنامه‌ریزی در ارتقاء کیفیت سکونت در ایران با تکیه بر مسکن مهر*

سینا ناصری

دکتری معماری منظر، دانشکده معماری، دانشکدگان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

سید امیر منصوری**

دانشیار گروه معماری منظر، دانشکده معماری، دانشکدگان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران.

ناصر براتی

دانشیار گروه شهرسازی، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)، قزوین، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۲۴ تاریخ فرارگیری روی سایت: ۱۴۰۳/۰۴/۰۱

چکیده مسکن مهر امروزه با بحران جدی کیفیت سکونت روبه‌روست که ریشه‌های آن را باید در نظام برنامه‌ریزی آن جست‌وجو کرد. رویکرد برنامه‌ریزی مسکن در ایران - رویکرد متولی - که تحت‌تأثیر رخداد جنبش مدرنیسم اروپا در قالب طرح‌های جامع و تفصیلی ظهور کرده، به‌واسطه نگرش خاص خود به فضا و جهان‌بینی اتمیستی، سبب این بحران است. در مقابل رویکرد منظر با نگرش «کل‌نگر» ارتقاء کیفیت سکونت را در گرو نظامی از فضا می‌داند که متضمن کیفیت‌بخشی در قالب معیارهایی دوگانه ادراکی-مادی است. این پژوهش درصدد مقایسه مؤلفه‌هایی است که بر کیفیت سکونت در دو رویکرد «برنامه‌ریزی» و «منظر» اثرگذار بوده و سؤال اصلی پژوهش نیز چنین است که چه نسبتی میان مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت سکونت در دو رویکرد منظر و برنامه‌ریزی در سطوح مختلف در ایران برقرار است؟ هدف این پژوهش دستیابی به راهکاری جهت ارتقاء کیفیت سکونت در مسکن مهر از طریق تحلیل مقایسه‌ای بنیان‌های نظری «رویکرد برنامه‌ریزی» به‌عنوان رویکرد متولی مسکن مهر و رویکرد منظر است. رویکرد انجام این پژوهش کیفی، متکی بر تحلیل نظری دو رویکرد منظر و برنامه‌ریزی و مقایسه مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت سکونت در آن‌ها است که از طریق قیاس و استدلال منطقی انجام می‌شود. ارزیابی داده‌های برآمده از دیگر مطالعات، از طریق تطبیق با مؤلفه‌های پیشینی و قیاس میان آن‌ها صورت می‌پذیرد. «رویکرد برنامه‌ریزی» به‌واسطه نگاه‌بخشی و جزء‌نگر خود به مؤلفه‌هایی از کیفیت در محیط سکونت نظر دارد که علی‌رغم اهمیت آن‌ها، نتوانسته متضمن کیفیت‌بخشی به محیط شود. رخدادی که در رویکرد منظر در قالب «سازمان فضایی» و ایجاد یک «کل» توأماً ادراکی-کارکردی، به وجوه مختلف نیازهای ساکنان پاسخ داده و از طریق آن موجب ارتقاء کیفیت سکونت خواهد بود. از این‌رو می‌توان با «اصلاح» شرایط محیط - و نه با نگرشی ایده‌آل‌نگر - با اتخاذ رویکرد منظر در راستای احیاء سرمایه‌های اجتماعی ساکن در طرح مسکن مهر گام برداشت.

واژگان کلیدی | کیفیت سکونت، رویکرد منظر، رویکرد برنامه‌ریزی، مسکن مهر.

«شرایط کیفی سکونت» در قالب ارزیابی محیط نیز اهمیت یابد. تبیین مفهوم کیفیت سکونت به‌عنوان نقطه تلاقی تعریف مفاهیم کیفیت و سکونت، ابتدا نیازمند تدقیق مفاهیم فوق‌الذکر است. گستردگی مفهوم سکونت و گذار از معنای سرپناه، موجب شده که کیفیت سکونت به‌عنوان وجه مهم کیفیت زندگی در جوامع

مقدمه | امروزه سکونت مفهومی ویرای سکنی‌گزیدن و سرپناه صرف بوده و بستر محیطی پیرامون کالبد سرپناه را نیز در برمی‌گیرد. این امر تحت‌تأثیر ظهور جنبش‌های انتقادی به ساختارهای زندگی نو شده؛ نیمه قرن بیستم میلادی پدیدار گشته و موجب شد که

** نویسنده مسئول: ۰۰۹۱۲۳۳۴۲۹۸۶@ut.ac.ir amansoor@ut.ac.ir

روش انجام پژوهش

پژوهش ماهیت کیفی داشته و در انجام آن، از روش‌های پژوهش تحلیلی-توصیفی و استناد به مستندات نوشتاری استفاده شده است؛ بر همین اساس در جمع‌آوری اطلاعات لازم نیز، اتکا بر جمع‌آوری اسنادی و کتابخانه‌ای، بهره‌مندی از کتب و نوشتارها و پژوهش‌های علمی بوده که در قالب داده‌های اولیه، دسته‌بندی شدند. سپس اطلاعات و داده‌های به‌دست‌آمده طی یک فرایند استنباطی مبتنی بر استدلال استقرایی به مدل‌هایی نظری اولیه در دو رویکرد برنامه‌ریزی مبتنی بر اطلاعات حاصل، تقسیم شده و سپس اطلاعات استخراج شده به‌منظور تبیین ارتباط مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت سکونت در چند سطح مقایسه شدند. به‌منظور تطبیق و قیاس آن‌ها، لزوم تبیین مؤلفه‌ها و معیارهای کیفیت محیط سکونتی از دریچه نگاه رویکرد برنامه‌ریزی در مطالعات انجام‌شده حول محیط سکونت مسکن مهر^۲، پژوهش را به سمت بررسی پژوهش‌های متعدد در این حوزه نظری سوق داد. در این روند بیش از یک‌صد پژوهش مرتبط با موضوع مورد مطالعه قرار گرفته و از خلال آن و پس از پالایش‌های انجام‌شده^۳ مؤلفه‌های مذکور در قالب‌هایی همگرا دسته‌بندی شده و مورد بررسی قرار گرفتند (تصویر ۱).

پیشینه پژوهش

کیفیت سکونت مفهوم گسترده‌ای است که در حوزه‌های مختلف مکرراً بدان پرداخته و جوانب مختلف آن مورد ارزیابی قرار گرفته است. علی‌رغم این اهمیت، ادبیات موضوعی آن بیش‌تر با ارزیابی و فرایند داوری مخاطب از شرایط مرتبط بوده که در قالب «مفهوم رضایتمندی» نمود می‌یابد لذا بررسی کیفیت محیط سکونت با رضایتمندی محیط سکونتی پیوند وثیقی دارد. بر این اساس پیشینه پژوهش ذیل چند محور کلی تقسیم‌بندی می‌شود. محور اول، پرداختن به مفهوم کیفیت سکونت و رضایتمندی سکونتی که مدل‌های متعددی هم‌چون مدل (Lansing & Marans, 1996; Lansing & Marans et al., 1976; Amerigo & Aragones, 1997) از پایه‌ای‌ترین مدل‌های سنجش آن به‌شمار می‌روند. هم‌چنین پژوهش‌هایی که به تلاقی دو مفهوم کیفیت سکونت در قالب مفهوم رضایتمندی و منظر از حیث وجود مؤلفه‌ها و شاخص‌های آن پرداخته است که ساختار منظر (Lee et al., 2008; Kweon et al., 2010) را در مراتب گوناگون بستر و محیط سکونت، از واحد سکونتی تا مجموعه کلان زیستی را در برمی‌گیرد را نیز می‌توان در این بخش از پیشینه قرار داد.^۴ محور دوم، مطالعات مرتبط با مسکن مهر در سطوح گوناگون است که ذیل نوشتارهای علمی در قالب کتاب/مقاله به بررسی این طرح ملی و نمونه‌های متعدد آن در سطوح مختلف می‌پردازد. محور سوم، مطالعات پیشینی به بررسی نگاه نو و خاص دیسپلین

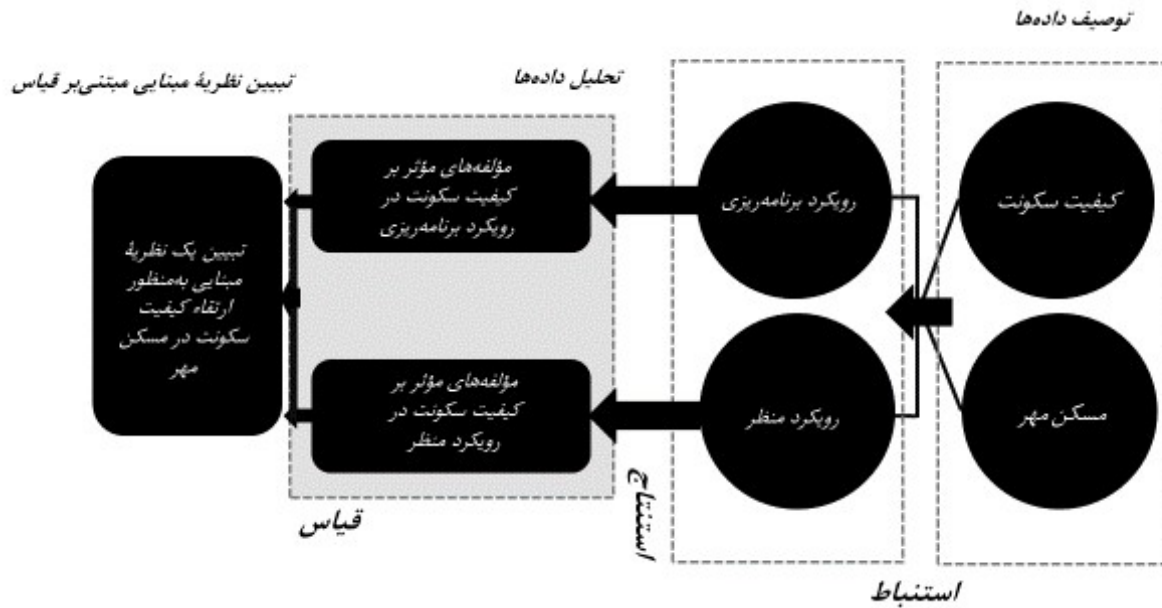
امروزی به‌صورت نظری و تلافی با حوزه‌های مختلف دانش مورد توجه قرار می‌گیرد. از این‌رو معارف مرتبط با محیط و برنامه‌ریزی آن، از حیث ارتباط بلافصلی که با انسان داشته بیش‌ازپیش این مفهوم را در مرکز توجه خود قرار داده‌اند. اهمیت یافتن مفهوم برنامه و برنامه‌ریزی به‌عنوان نگرشی راه‌گشا در اواخر قرن نوزدهم و ابتدای قرن بیستم میلادی در غرب و متأثر از جهان‌بینی خاص آن دوران و ورود به ایران در حال نوشتن در دهه ۱۳۲۰ و ۱۳۳۰ هجری شمسی موجب شد تا نظام برنامه‌ریزی مدرنیسمی و نگرش‌های منتج از آن در تمام ارکان طرح و برنامه‌ریزی ایران نفوذ یافته که این امر تا به امروز نیز پابرجا است. دیری نپایید تا پیامدها و تبعات این نگرش، تدریجاً در محیط‌های سکونتی نیز بروز یابد. مطالعات و پیمایش‌های متعدد حاکی از آن است که نگاه متولیان به برنامه‌ریزی حوزه سکونت و به‌طور مشخص در «مسکن مهر»، تسری‌یافته اصولی است که می‌توان از آن با عنوان «رویکرد برنامه‌ریزی^۱ در ایران» یاد کرد. این اصول تحت تأثیر نظام طرح جامع و در قالب شرح خدمات تیپ، به طرح و برنامه نمونه‌های متعدد مسکن مهر منجر شد.

سؤالات پژوهش

این پژوهش مشخصاً در مواجهه با موضوع «کیفیت سکونت» در مسکن مهر، در پی پاسخ به این سؤال است که: مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت سکونت برخاسته از مبانی رویکرد منظر، مبانی برنامه‌ریزی چه رابطه‌ای با یکدیگر داشته و این رابطه در سطوح مختلف از جهان‌بینی تا اقدام چگونه تبیین می‌شوند؟

فرضیه پژوهش

تسری ایده‌های خردگرایانه برنامه‌ریزی شهری برخاسته از جهان‌بینی اتمیسمی، در برنامه‌ریزی فیزیکی و فضایی، که قائل به تفکیک پدیده‌ها به اجزای آن‌ها و مداخله‌بخشی در آن‌ها است، تبعات گوناگونی در برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای سکونتی داشت که از اصلی‌ترین آن‌ها می‌توان به انفکاک مؤلفه‌ها و توجه کم‌تر به وجوه غیر کارکردی اشاره کرد. در نقطه مقابل رویکرد منظر به‌عنوان نگرشی نو در حوزه برنامه‌ریزی با دیدگاه خاص و ماهیت کل‌نگر خویش، به ابعاد مختلف یک پدیده (در وجه عینی و ذهنی) در قالب یک رابطه اتحادی نظر داشته و مبنایی جدید برای ارتقاء کیفیت سکونت در مراتب مختلف ارائه می‌کند؛ بدین صورت که معیارهای کیفیت سکونت در این رویکرد از مجرای بهره‌مندی از نظام و «سازمان‌یابی فضایی» و توجه به نقش ادراکی مخاطب در داوری فضای سکونت به‌دست آمده و این مهم از اصلی‌ترین نقش‌های رویکرد منظر در قیاس با رویکرد برنامه‌ریزی در حصول کیفیت سکونت خواهد بود.

تصویر ۱. مدل روش‌شناسی پژوهش و مراتب آن. مأخذ: نگارندگان.

در شئون گوناگون زندگی پررنگ‌تر است. کیفیت امروزه و حاصل از سیر تحول نظری خود، مفهومی چندوجهی متکی بر عینیات حاضر و ارزیابی ادراکی ساکنان تلقی می‌شود. از سویی کیفیت محیط موضوعی پیچیده و لایه‌ای در نظر گرفته شده که در بردارنده ادراک (Nichol & Wong, 2005; Porteous, 1971) و یا ادراک کلی از یک مکان است (RMB, 1996) و از برآیند کیفیت اجزاء و یا عناصر متشکله مکان حاصل می‌شود (ibid.).

از این‌رو و با توجه به تلاقی مفهوم سکونت با مفاهیم فوق، محیط انسان‌ساخت و طبیعی، به‌عنوان بستر زیست انسانی در تعریف کیفیت محیط در نظر گرفته شده و تعریف محیط سکونت و کیفیت آن نیز از خلال مبانی موصوف پدید خواهد آمد. در بررسی‌های نظری، محیط سکونت با کیفیت به‌واسطه پشتیبانی از انواع فعالیت‌های چندبُعدی انسانی (داداش‌پور و روشنی، ۱۳۹۱، ۷۱-۷۲) اولین فضایی است که آدمی به اکتشاف آن دست‌زده و سعی در شناخت و تجربه‌اندوزی در آن را دارد. پس از این شناخت، انسان به دنبال یافتن پاسخی برای نیازهای خویش در محیط خواهد بود و از این‌روست که محیط‌های پاسخ‌ده به نیازهای انسانی - در بُعد فیزیولوژیک و تدریجاً ابعاد متعالی‌تر - وضعیت مطلوب‌تری داشته و کیفیت محیطی آن ارتقاء می‌یابد. بر همین اساس کیفیت محیطی را می‌توان به تعبیری سنجش وضعیت محیط در ارتباط با نیازمندی‌ها و خواست‌های انسان دانست (Johnson et al., 1997, 581-589) (تصویر ۲).

• مسکن مهر

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ذیل اصل ۳۱ و ۴۳ خود، داشتن مسکن متناسب با نیاز را حق هر خانواده ایرانی بر شمرده (قانون اساسی جمهوری اسلامی، ۱۳۵۸) و به نوعی دولت‌ها را

منظر به مفهوم سکونت به‌ویژه در تلاقی با برنامه‌ریزی محیط پرداخته است. بر همین اساس و مشخصاً در موضوع مسکن مهر نیز علی‌رغم نبودن طرح مذکور، پژوهش‌هایی هر چند محدود از همان ابتدا آغاز شد که در آغاز به نقد این طرح و عوارض آن می‌پرداخت و تدریجاً با گذشت زمان ماهیت متفاوتی یافت. شیبانی، در پژوهشی تحت عنوان «منظر شهری و مسکن مهر» به نقد و بیان لزوم توجه به ظرفیت‌های منظر شهری در برنامه‌ریزی فضا پرداخت (شیبانی، ۱۳۸۸). ناصری نیز در پژوهش خود با عنوان «آموزه‌های معماری منظر برای مسکن مهر، کارآموزی منظر رهیافتی برای برون‌رفت از وضع موجود» به بررسی مسکن مهر از دریچه نگاه منظر و آسیب‌شناسی آن پرداخت (ناصری، ۱۳۹۸) (جدول ۱). طاهر طلوع‌دل، پورباقر و مهدوی، «رضایتمندی ساکنان مسکن مهر تهران مبتنی بر معیارهای کالبدی و منظر» را مورد بررسی قرار داده و به نقش مؤلفه‌هایی هم‌چون دید و منظر مطلوب در رضایتمندی سکونتی پرداخته‌اند (طاهر طلوع‌دل و همکاران، ۱۳۹۷).

مبانی نظری پژوهش

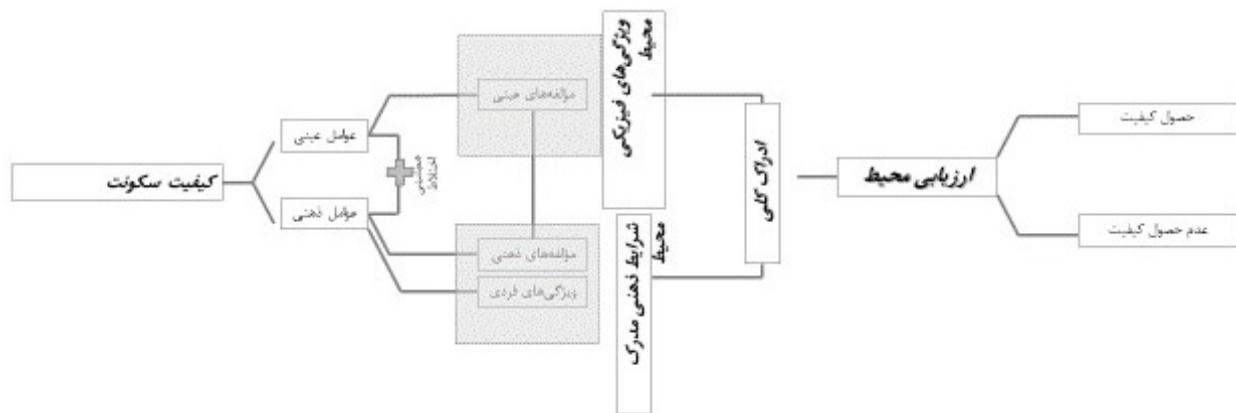
سه مفهوم کلیدی «کیفیت سکونت»، «رویکرد برنامه‌ریزی» و «رویکرد منظر»، مبانی نظری نوشتار را ابتدا به سمت تعیین مفاهیم مرتبط با هریک و سپس بررسی آن‌ها در یک قالب تلفیقی سوق خواهد داد.

• کیفیت سکونت

کیفیت محیط سکونت که حاصل تلاقی مفاهیمی هم‌چون کیفیت محیط و سکونت بوده نقش تعیین‌کننده‌ای در زندگی جوامع امروزی دارد. این نقش به‌واسطه ارزیابی ادراکی ساکنان و تأثیر آن

جدول ۱. نوشتارها و مطالب علمی و تخصصی در باب پیشینه پژوهش که در ابتدا در قالب کتب و سپس در قالب مقالات مورد بررسی قرار گرفته است و شامل بررسی اسناد مرتبط با رویکرد منظر و رویکرد برنامه‌ریزی نیز بوده است.^۵ مأخذ: نگارندگان.

دسته سند	حوزه ادبیات و موضوع نظری	محققین و نگارندگان
	مبانی نظری و آسیب‌شناسی	گروه مطالعات شرکت رهپو ساخت شارستان (۳۹۳۱) «ارزیابی طرح مسکن مهر» چاپ اول. نشر آذرخش، تهران.
	ارزیابی مبانی طرح آسیب‌شناسی	ضابطیان و الیاس‌زاده (۱۳۹۶) «مستندسازی مسکن مهر در پنج استان منتخب» چاپ اول. مرکز تحقیقات مسکن و شهرسازی، تهران.
کتاب	ارزیابی فرهنگی-اجتماعی	جوکار (۱۳۹۵) «آثار و پیامدهای فرهنگی معماری مجتمع‌های مسکونی آپارتمانی با تأکید بر مسکن مهر»
	قوانین و مقررات مسکن	جعفرپور (۱۳۹۶) «ارزیابی استراتژی مسکن مهر»
	علوم مهندسی/حقوقی- معماری شهرسازی	راهب (۱۳۹۸) «تحلیل اجمالی فرایند اجرای مسکن مهر». مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی. تهران.
		ناصری (۱۳۹۸) «آموزه‌های معماری منظر برای مسکن مهر (کارآمدی معماری منظر رهیافتی برای برون‌رفت از وضع موجود) نمونه موردی: مسکن مهر تهرانسر»
مقاله	منظر	- نقد مسکن مهر و ۵ پیشنهاد، مجله منظر، دوره ۱، شماره ۲، پاییز ۱۳۸۸. - آزاد ارمنکی (۱۳۸۸) «ابعاد اجتماعی-فرهنگی و مسکن مهر» - رئیس دانا (۱۳۸۸) «برنامه‌ریزی مسکن و مسکن مهر» - بیت‌الله ستاریان (۱۳۸۸) «اقتصاد شهر و مسکن مهر» - شیبانی (۱۳۸۸) «منظر شهری و مسکن مهر» - عباس‌زادگان (۱۳۸۸) «توسعه پایدار شهری و مسکن مهر»

تصویر ۲. مدل مبنایی اولیه پژوهش در باب کیفیت سکونت مترتب بر عوامل و ارتباط میان اجزاء دخیل و نقش آفرین. مأخذ: نگارندگان.

اراضی تحت تملک دولت در اختیار وزارت مسکن و شهرسازی وقت به‌عنوان متولی طرح قرار گرفت. از آنجایی که عمده این اراضی در حاشیه شهرها و یا حداکثر در شهرهای جدید قرار گرفته بودند، مکان‌یابی خاص نمونه‌ها از یک‌سو و واسطه‌ریزی و طراحی نمونه‌های پر تعداد این طرح به مهندسین مشاور واجد شرایط منتخب، سبب به‌کارگیری اصول و ضوابط برنامه‌ریزی شهری جاری در ایران توسط مشاورین شد.

• برنامه‌ریزی و رویکرد برنامه‌ریزی

برنامه‌ریزی در عمل برگردان واژه انگلیسی Planning، به رشته‌ای از گزینش‌ها و تلاشی مستمر (هال، ۱۳۸۱، ۱۸) برای رسیدن به اهداف معین (رهنمایی و شاه‌حسینی، ۱۳۹۲، ۳) که فرایندهای

مکلف به تأمین آن با اولویت‌بندی اقسار محروم و دهک‌های پایین جامعه دانسته است. در این میان سیاست‌ها و اقدامات متعدد و متنوعی از جانب دولت‌های مستقر پس از پیروزی انقلاب اسلامی تحت لوای سیاست‌های تأمین مسکن در ایران اتخاذ شده که بدون شک یکی از مهم‌ترین آن‌ها هم به لحاظ مقیاس، برنامه و هم وسعت اجرایی، طرح مسکن مهر است که دولت نهم با شعار مهرورزی در برنامه توسعه چهارم آن را ذیل طرح جامع مسکن به اجرا گذاشت. این طرح با رویکرد توسعه پایدار، عدالت اجتماعی و توانمندسازی اقسار کم‌درآمد (عباسی، ۱۳۹۰، ۱۰۰) تکیه خود را بر ارزان‌سازی از طریق حذف قیمت زمین از هزینه تمام‌شده مسکن قرار داد که به سیاست (زمین صفر) معروف بود. در این راستا

تشکیک در دوگانه‌انگاری دکارت بود (منصوری، ۱۳۸۹). اما پدیدارشناسی ادراکی مرلوپونتی فهم جدید از نقش ارتباط میان شیء و ادراک‌کننده به‌دست داد (آل‌هاشمی و منصور، ۱۳۹۶). این دوگانه‌انگاری توأماً در محیط، در تلاقی با مفهوم مکان، منظر را به‌گونه‌ای جدید از برداشت و ارتباط با مکان میدل ساخت که درهم‌تنیدگی مؤلفه‌های عینی-ذهنی، صفت اصلی آن و عدم امکان تفکیک مؤلفه‌ها، موجب پدیداری یک کل می‌گردید و این کل که از سنتر و تلفیق دو بُعد عینیت‌های محیط، برداشت و تفسیر مخاطب حاصل شده، تفسیر و ارزیابی ذهنی از عینیت‌های محیط را به‌عنوان بخش جدایی‌ناپذیر این مفهوم پیچیده و چندوجهی در خود دارد. این رابطه جدید که ماحصل جهان‌بینی کل‌نگر و رویکرد سیستمی بود، مورد اقبال حوزه‌های جدید برنامه‌ریزی محیط، من جمله دانش منظر قرار گرفت. در چنین ساحتی از برداشت مخاطب از محیط پیرامون خود، اجزای منظر در قالب یک سیستم به‌هم‌پیوسته و غیر قابل انفکاک به‌مثابه یک کل متحد درنظر گرفته شده با این ویژگی که کل مذکور فراتر از تجمیع اجزاء یا صفات آن درنظر گرفته می‌شود. بدیهی است در چنین نگرشی تأثیر و اهمیت هیچ‌یک از اجزاء نفی نشده، بلکه معنای کل در ارتباط آن‌ها با یکدیگر ظهور خواهد یافت. رویکرد منظر نیز با بهره‌گیری از ویژگی‌های دانش منظر که وجوه ادراکی و محیطی را در یک رابطه سیال که هم محصول است و هم تولیدکننده محصول (Egoz et al., 2011) قرار داد. تلاقی منظر با مفهوم مکان که از دو جزء عینی غیر قابل تفکیک بیرونی و درونی تشکیل شده است (منصوری، ۱۳۸۳) موجب شد که مطالعه منظر به‌عنوان تابعی از تعامل بین انسان و محیط مفهومی فراتر از فیزیک دانسته و وجود آن مستلزم توجه به ناظر و مخاطب (Schultz & Von Etteger, 2017) درنظر گرفته شود. از این‌رو مخاطب و تفسیر او از محیط، در کنار محیط به‌عنوان فیزیک فضا، دورکن برنامه‌ریزی در رویکرد منظر تلقی می‌شوند (تصویر ۳).

یافته‌ها

اساس مکتب مدرنیسم بر رویکرد جزء‌نگر و بنیاد رویکرد جزء‌نگر بر پایه جهان‌بینی جزء‌گرا (اتمیسیم) استوار است (براتی، ۱۳۸۳، ۸). هم‌چنین نگاهی گذرا به تاریخچه مکتب مدرنیسم در معماری و شهرسازی وابستگی آن را به جهان‌بینی جزء‌نگر کاملاً مشخص می‌نماید (گلکار، ۱۳۷۸، ۹). این دیدگاه اصولی که جهان به‌مثابه مجموعه‌ای از ذرات (اتم‌های) مستقل است که در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند و ارتباطی مکانیکی بین آن‌ها برقرار است (براتی، ۱۳۸۳، ۸) در بنیان‌های مدرنیسم تسری یافته بود.

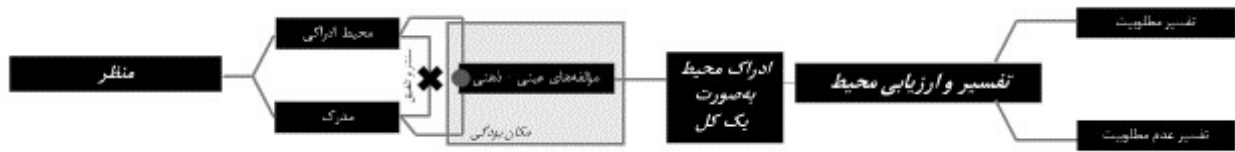
در ایران تهیه طرح‌های جامع از اواسط دهه چهل شمسی با تهیه طرح برای تهران، مشهد، تبریز و چندین شهر دیگر آغاز شد (غمامی، ۱۴۰۰، ۷۸). با نیم‌نگاهی به اهداف طرح جامع و شرح خدمات تشریح‌شده (تیپ ۱۲)، و بررسی نتایج حاصل از غلبه

تصمیم‌گیری را در افقی مشخص از زمان تعیین کند، اطلاق می‌شود. مترتب بر تعریف، طیف گسترده‌ای از انواع برنامه به لحاظ مقیاس عمل، دیدگاه و زمان‌بندی وجود دارد، که «برنامه‌ریزی شهری» یکی از انواع آن‌ها بوده که بدون تبیین ارتباط آن با شهرسازی نمی‌توان به درستی به ماهیت آن پی برد. شیعه، شهرسازی را در مسائل شهری تبلور در دو رشته اصلی برنامه‌ریزی و طراحی شهری (شیعه، ۱۳۶۹، ۸) و سیف‌الدینی فعالیت‌های آن را در ارتباط با اصلاح مشکلات شهری می‌داند (سیف‌الدینی، ۱۳۸۱، ۴۷۴). لذا می‌توان برنامه‌ریزی را روش فکرکردن به مسائل شهر دانست که سعی در سامان‌دادن به شرایط محیط شهری را دارد.

اولین بارقه‌های رسمی شکل‌گیری برنامه‌ریزی به‌طور عام و برنامه‌ریزی شهری به‌طور اخص به‌عنوان یک دانش و دیسیپلین به قرن بیستم و همگام با پدیداری نتایج انقلاب صنعتی در شهرها بازمی‌گردد (استروفسکی، ۱۳۹۵، ۷). که به نخستین تجربه‌های جهانی در حوزه برنامه‌ریزی شهری در قالب طرح‌های جامع لندن بزرگ، پاریس، کپنهاگ، استکهلم، مونیخ و فرانکفورت (سیف‌الدینی، ۱۳۸۱، ۴۷۴) منتهی شده و طرح جامع یا Plan Comprehensive به‌عنوان بنیانی کارکردی و خروجی اولیه از آن در ادبیات نظری امروز مورد توجه است. جذابیت و بداعت این طرح‌ها، موجب شد تا کشورهای در شرف تجددخواهی، همگام با ظهور مسائل جدید که پیش‌تر برای آن‌ها پاسخی اندیشیده نشده بود، اقبال فزاینده‌ای به نظام برنامه‌های مذکور نشان دهند. ایران در حال نوشتن در دهه ۱۳۲۰ و ۱۳۳۰ شمسی نیز پس از بروز موج تغییرات در شهر، طرح‌های جامع را به‌عنوان یک راهبرد اصلی در حوزه برنامه‌ریزی فضا به کار گرفت. این جریان درحالی شکل گرفت که نظام برنامه‌ریزی در اروپا دوران استیلای خود را در تلاقی با ظهور مدرنیسم و دیدگاه‌های برآمده از آن - مدرنیسم - طی می‌کرد؛ اما تدریجاً با نقد کارآمدی به عدم کارآمدی طرح‌های جامع پی برده و به سمت نگرش‌هایی متکی بر جامع‌نگری پیش می‌رفت. تأثیرات این نوع نگرش به فضا و به‌تبع آن برنامه‌ریزی خاص که با نیازهای روز همگام و همراه بود موجب شد که رویکرد برنامه‌ریزی تحت لوای نظام طرح جامع در ایران، ذیل اصولی به‌کار گرفته شود که به نوعی برداشتی شبه‌مدرنیسم و وارداتی از برنامه‌ریزی در جهان بود. ظهور و بروز کاستی‌های موجود در این نظام موجب شد که در مبادی تولید برنامه و طرح‌های مذکور تحولی اساسی و بنیادین شکل گرفته و استفاده از آن‌ها منسوخ شود، اما در کشور ما تا به امروز جریان برنامه‌ریزی ذیل دستورالعمل‌هایی موسوم به شرح خدمات تیپ ۱۲ در حوزه‌های مختلف با جدیت دنبال می‌شود.

• رویکرد منظر

تاریخچه منظر و گذار از نگرش عینی محیط در نقاشی‌ها تا ماهیتی عینی-ذهنی مسیری مطول و وابسته به دورکن «شی ادراک‌شونده» و «مدرک» دارد. این روند اگرچه در ابتدا مرهون

تصویر ۳. مدل اولیه بررسی رویکرد منظر در برخورد با محیط و ارزیابی مطلوبیت یا عدم مطلوبیت آن. مأخذ: نگارندگان.

زیربنایی - وجود امکانات بهداشتی، درمانی و خدماتی، از معیارهای اصلی حصول کیفیت به‌شمار می‌روند.

معیار دوم و مهم مورد توجه پژوهشگران متمرکز بر یکی از اصلی‌ترین آسیب‌های وارده بر طرح مسکن مهر که همان مکان‌یابی نمونه‌های آن است، شکل‌گرفته از این‌رو و به‌واسطه ایجاد تبعات و پیامدهای منفی مکان‌یابی نادرست نمونه‌ها، معیار دسترسی مطلوب به امکانات لازم جهت زیست مطلوب و دسترسی به مرکز شهر یا مادرشهر مجاور در مطالعات به‌عنوان یک شاخص مهم رضایت سکونتی و کیفیت محیط مطرح است.

مطالعات بالا‌عمدتاً به تبعات حاشیه‌نشینی جدید که به‌واسطه جانمایی نمونه‌ها در اراضی خارج از شهر پدید آمده اشاره دارد. عدم سهولت رفت‌وآمد به مرکز شهر و یا صرف هزینه‌ریالی قابل توجه به‌منظور رفت‌وآمد، دسترسی به امکانات از یک‌سو و عدم وجود تسهیلات لازم در برخی از مجموعه‌ها، «دسترسی به تسهیلات» به‌عنوان معیار حصول کیفیت مطرح است.

از دیگر عواملی که تأثیرات شگرفی بر کیفیت سکونت و برداشت‌های ذهنی ساکنان از مطلوبیت فضای سکونت خویش دارد، توجه به عوامل «زیست‌محیطی» و یا بنا به تعبیری شاخص اکولوژیکی و طیف گسترده شاخص‌های آن است برخی «دید و منظر مناسب واحدها و محیط» را در کنار یکدیگر و هم‌تراز باهم در نظر گرفته و غالب مطالعات مختلف معیارهایی چون «فضای سبز مناسب محله»، «جریان باد و آب‌وهوای مناسب» «سیستم جمع‌آوری فاضلاب شهری و دفع آب‌های سطحی» و نهایتاً «جمع‌آوری زباله در قالب خدمات شهری» اشاره دارند. از سایر عوامل کیفیت در مطالعات انجام‌شده می‌توان به عامل کالبد مسکن و معیارهای آن اشاره کرد:

معیارهای کالبد مسکن، گونه معماری واحدها، مقاومت و استحکام واحدها، ابعاد ساختمان، استانداردبودن نقشه‌ها، فرم مطلوب مسکن و ... اشاره داشتند. از دیگر عوامل مؤثر و حائز اهمیت بر کیفیت محیط، عامل اجتماعی است که در قالب معیارهای متعددی هم‌چون احساس تعلق به مکان، روابط اجتماعی مؤثر، روابط همسایگی و وجود سازمان اجتماعی مناسب پدیدار شده است. دیگر وجه عوامل حصول کیفیت، معیارهای مرتبط با مسائل اقتصادی است که خود شامل چند شاخص متفاوت است. برخی از سنجها متمرکز بر «هزینه‌های جاری خانوار به هزینه مسکن» و برخی به «نقش وام‌های بانکی در تملک واحدها» اشاره دارند. «میزان وام دریافتی و موازنه آن با اقساط»، «تعداد اقساط

طرح‌های جامع در ایران در چند محور می‌توان طرح جامع را در بوتۀ نقد قرار داد. هنگامی که به کارگیری طرح‌های جامع در ایران آغاز شد، فعالیت‌های توسعه شهری اروپا و آمریکا نزدیک به ۱۵ سال پیش [تر] شروع شده بود [...] در این بازه [طرح‌های استفاده شده] از نظر فرایند و روش‌ها و دیدگاه‌ها متکی بر سوابق طرح‌های جامع اروپا و آمریکا بوده است (مجتهدزاده، ۱۳۹۱، ۱۵۰). طرح‌های شهری که در ایران تهیه می‌شوند بدون توجه به نوع یا کیفیت کم‌وبیش یکسانشان تنها الگوهای مهندسی برای ساخت‌وسازها هستند (رهنمایی و شاه‌حسینی، ۱۳۹۲، ۸۷).

نظام طرح جامع در ایران تحت سیطره نگرش برنامه‌ریزی «گدسی»^۴ - Geddes - و اصول مدرنیسم در شهرسازی و معماری که در مانیفست‌های معماران و شهرسازان مدرن به‌طور مکرر بیان شده است، موجب شکل‌گیری جریانی جدید در حوزه برنامه‌ریزی در ایران شد. در این جریان دست‌اندرکاران با پیروی از اصول منشور آتن به‌عنوان مانیفست چهارمین کنگره سیام - CIAM - با دستور کار «شهر کارکردی» برنامه‌ریزی را بر مبنای چهار عملکرد، سکونت، کار، تفریح (در ساعات آزاد) و رفت‌وآمد در نظر آوردند (جدول ۲). در چنین نگرشی مبتنی بر جهان‌بینی اتمیسمی که قائل به تفکیک اجزاء پدیده و بررسی آن بود، اصول شهرسازی و برنامه‌ریزی شهری و متعاقباً نگرش به فضا و هم‌چنین مفاهیمی هم‌چون کیفیت سکونت نضج گرفت.

به‌منظور تدقیق بیش‌تر این نوع نگرش و همان‌گونه که در پیش‌تر نیز تشریح شد به‌منظور قیاس میان مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت در دو رویکرد برنامه‌ریزی و منظر، ابتدا از خلال پژوهش‌های متعدد حوزه برنامه‌ریزی، کیفیت سکونت در طرح «مسکن مهر» از باب مؤلفه‌های مؤثر ابتدا به‌صورت و اگر در قالب جدول (جدول ۳ و ۴) به‌صورت داده‌های اولیه استخراج و دسته‌بندی شده و مؤلفه‌های به‌دست‌آمده با مبانی رویکرد منظر مورد قیاس واقع شدند.

از خلال منابع مکتوب متعدد در دسترس چنین برآمده است که در موضوع پیمایش کیفیت سکونت: عمده پژوهش‌ها با اتکا بر چند عامل اصلی در حصول کیفیت و معرفی چند معیار به بررسی کیفیت محیط پرداخته که برخی با افزایش دامنه تحلیل و دسته‌بندی عوامل و معیارها با دقت نظر بیش‌تری به شاخص‌های چندوجهی کیفیت سکونت اشاره دارند. با وجود این تنوع و پراکندگی ضمنی در پیمایش‌های انجام‌شده: یکی از اصلی‌ترین عوامل کیفیت در پژوهش‌ها «تسهیلات موجود» در مجموعه‌های زیستی بوده است که ذیل این عامل، وجود خدمات روبنایی و

مقایسه نقش دورویکرد منظر و برنامه‌ریزی در ارتقاء کیفیت سکونت در ایران با تکیه بر مسکن مهر

جدول ۲. بررسی اصول و پیشنهادات منشور آتن به‌عنوان یکی از اصلی‌ترین منابع مؤثر مورد استفاده برنامه‌ریزی شهری. مأخذ: نگارندگان با استنباط از کوربوزیه، ۱۳۸۹، اصول منشور آتن.

مفهوم کارکردی	اصول تبیین‌شده
سکونت	توجه به جانمایی واحدهای مسکونی به‌نحوی که از شرایط اقلیمی پیروی کند.
	دسترسی مطلوب به نور خورشید وجود داشته باشد.
	از امکانات فنی در ایجاد شرایط سکونتی بهره گرفته شود.
وقت آزاد (اوقات فراغت)	به لکه‌های سبز میان ساختمان‌های بلند توجه شود.
	پیش‌بینی فضای گذران اوقات فراغت
	لزوم به‌کارگیری فضاهای باز و تفریح برای گروه‌های سنی مختلف وجود فضاهای سبز برای کارکردهای فراغتی در نزدیکی خدمات و تسهیلاتی مانند مدارس و ... مجموعه‌های مسکونی مورد توجه قرار داشته و برنامه‌ریزی فضای سکونتی بر مبنای اصول فوق‌الذکر انجام می‌شود.

جدول ۳. پژوهش‌هایی که به اهمیت وجود ابعاد مادی کیفیت سکونت من جمله تسهیلات خدماتی، دسترسی، عوامل زیست‌محیطی و کالبدی مسکن معیارهای مرتبط با آن در حصول کیفیت در نمونه‌های مورد مطالعه خویش پرداخته‌اند. مأخذ: نگارندگان.

عامل حصول کیفیت	معیار	مطالعاتی که به عامل فوق و معیارهای آن تکیه داشته است.
وجود تسهیلات	وجود خدمات روبنایی	
	وجود خدمات زیربنایی	
	وجود امکانات بهداشتی، درمانی و خدماتی	
دسترسی	دسترسی به مرکز شهری	
	دسترسی به مادرشهر مجاور	مسعودی‌راد و همکاران (۱۳۹۶)، شمس‌الدینی و همکاران (۱۳۹۷)، یزدانی و همکاران (۱۳۹۶)، علاء‌الدینی و جمشیدی‌نسب (۱۳۹۴)، رفیعیان و همکاران (۱۳۹۳)، درودی و همکاران (۱۳۹۳)، بهراد و همکاران (۱۳۹۸)، معمری و همکاران (۱۳۹۸)، جافری و همکاران (۱۳۹۸)، زنگنه و همکاران (۱۴۰۰)، سیافزاده و پای‌بند (۱۳۹۸)، اجزاشکوهی و ارفعی (۱۳۹۴)، ملکی و همکاران (۱۳۹۴)، نوری و اسدپور (۱۳۹۵)، آجیلیان ممتاز و همکاران (۱۳۹۶)، ملکشاهی و همکاران (۱۳۹۷)، احمدی و چاره‌جو (۱۴۰۰)، آروین و همکاران (۱۳۹۹)، مودودی ارخودی و محمدی (۱۳۹۹)، رهنما و کمانداری (۱۳۹۴)، صفایی‌پور و زادولی خواجه (۱۳۹۶)، ضرغامی و همکاران (۱۳۹۸)، شاهی آقبلاغی و همکاران (۱۳۹۵)، ضابطیان و الباس‌زاده (۱۳۹۶)، آزادخانی و همکاران (۱۳۹۷)، زنگنه و همکاران (۱۳۹۶)، لک و همکاران (۱۴۰۰)، ابراهیمی بوزانی و فدایی جزی (۱۳۹۹)، لک و همکاران (۱۴۰۱)
	دسترسی به امکانات، تسهیلات و خدمات لازم سکونتی در حاشیه مجموعه	
زیست‌محیطی	«سلامت محیطی»	
	«دید و منظر مناسب واحدها و محیط»	
	«فضای سبز مناسب محله»	
کالبد مسکن	«جریان باد و آب‌وهوای مناسب»	
	«سیستم جمع‌آوری فاضلاب شهری و دفع آب‌های سطحی»	
	«جمع‌آوری زباله در قالب خدمات شهری»	
	مقاومت و استحکام	
	ابعاد ساختمان	
	استاندارد بودن نقشه‌ها	
	فرم مطلوب مسکن	

در رویکرد برنامه‌ریزی ذیل پنج دسته اصلی، به‌صورت همگرا صورت‌بندی شدند تا فرایند تطبیق با سهولت به انجام برسد. (تصویر ۴). «تفکیک اجزای» موجود و «ارزش‌گذاری غیرهمگن و چندسطحی» به‌نحوی که توجه به عوامل «کالبدی-فضایی» و «ساختاری-عملکردی» بیش‌ترین توجه را در پژوهش‌ها داشته و

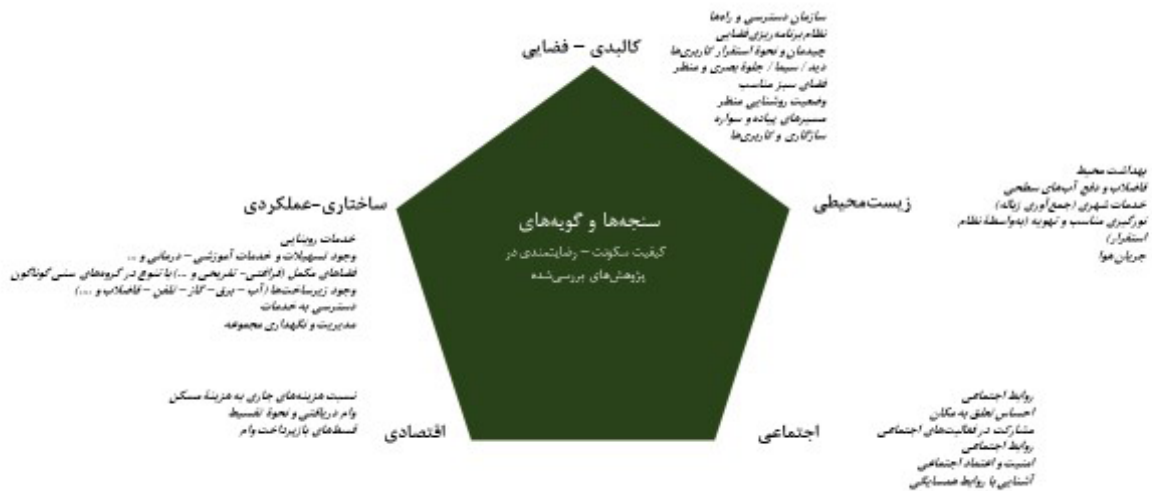
و نحوه تقسیم‌طی از مهم‌ترین عوامل رضایتمندی ساکنین به‌شمار می‌روند.

بحث

در بررسی‌های انجام‌شده مؤلفه‌هایی مؤثر بر کیفیت سکونت

جدول ۴. پژوهش‌هایی که به «عامل اجتماعی» و معیارهای آن در حصول کیفیت در نمونه‌های مورد مطالعه خود اشاره دارند. مأخذ: نگارندگان.

عامل حصول کیفیت	معیار	مطالعاتی که به عامل فوق و معیارهای آن تکیه داشته است.
عامل اجتماعی	احساس تعلق به مکان	مسعودی‌راد و همکاران (۱۳۹۶)، منفی‌آذر و همکاران (۱۳۹۷)، شمس‌الدینی و همکاران (۱۳۹۷)، یزدانی و همکاران، (۱۳۹۶)، رضایی خوبشان و نعمتی‌مهر (۱۳۹۶ و ۱۴۰۰)، بهمنی و قائد رحمتی (۱۳۹۵)، یزدانی و همکاران (۱۳۹۸)، رفیعیان و همکاران (۱۳۹۳)، درودی و همکاران (۱۳۹۳)، معمری و همکاران (۱۳۹۸)، جافری و همکاران (۱۳۹۸)، نوری ایمانی و همکاران (۱۳۹۸)، فیروزی و همکاران (۱۳۹۵)، زنگنه و همکاران (۱۴۰۰)، محمدی‌دوست و همکاران (۱۳۹۷)، کیانی سلمی و همکاران (۱۳۹۸)، ملکی و همکاران (۱۳۹۴)، نوری و اسدپور (۱۳۹۵)، نورایی و کهن (۱۳۹۷)، آجیلیان ممتاز و همکاران (۱۳۹۵)، احمدی و چاره‌جو (۱۴۰۰)، آروین و همکاران (۱۳۹۹)، مودودی ارخودی و محمدی (۱۳۹۹)، رهنما و کمانداری (۱۳۹۴)، صفایی‌پور و زادولی خواجه (۱۳۹۶)، شاهی آقبلاغی و همکاران (۱۳۹۵)، زنگنه و همکاران (۱۳۹۶)، ضابطیان و الیاس‌زاده (۱۳۹۶)، شکرگزار و همکاران (۱۳۹۵)، آزادخانی و همکاران (۱۳۹۷)، شیخ‌الاسلامی و اکبری (۱۴۰۰)، ابراهیمی بوزانی و فدایی جزی (۱۳۹۹)، لک و همکاران (۱۴۰۰)، لک و همکاران (۱۴۰۱)
	وجود روابط اجتماعی مؤثر بین ساکنان	
	وجود سازمان اجتماعی	
	کنش‌های فعال همسایگی	

تصویر ۴. همگراسازی مؤلفه‌ها ذیل پنج عامل اصلی به‌منظور تبیین دقیق معیارها و شاخص‌های کیفیت سکونت. مأخذ: نگارندگان.

(منصوری و فرزین، ۱۳۹۸، ۱۹). در این نگرش منظرین به پدیده‌ها، اصل مهم سنتر ماده و معناست. ماده در منظر را می‌توان متناظر با عناصر محیطی دانست که در برداشت مخاطب از فضای پیرامون خود تأثیرگذار بوده و فضا را با وجه تفسیری عجین می‌کند. بر این اساس منظر را گونه‌ای دیگر از مکان می‌داند که حاصل تعامل انسان و محیط در فضای بیرونی شکل می‌گیرد (منصوری به نقل از برک، ۱۳۸۹). در سوی دیگر اما رویکرد منظر با بهره‌گیری از جهان‌بینی کل‌نگر، توجه خاص خود را بر ارتباط میان اجزاء و مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت قرار داده به‌نحوی که تمام اجزای مؤثر در کیفیت‌بخشی در یک رابطه اتحادی میان مؤلفه‌های محیطی و ادراکی قرار گرفته و عمل می‌کند. عدم قائل‌بودن به انفکاک مؤلفه‌ها و لزوم خوانش متکی بر تلفیق اجزاء یکی از نتایج اصلی رویکرد منظر منتج از سطح جهان‌بینی کل‌نگر آن‌ها است. آن‌چنان که کیفیت محیط سکونت نیز در روند نظری امروز خود قائل

اهمیت عواملی هم‌چون عوامل «اجتماعی»، «زیست‌محیطی» و «اقتصادی» تدریجاً رو به کاهش می‌گذارد، یکی از مهم‌ترین وجوه اختصاصی نگرش رویکرد برنامه‌ریزی به پدیده کیفیت سکونت است. نهضت کمینه‌گرا و تجزیه‌گرای مدرنیسم با غافل‌شدن از نیازهای جامع و چندسطحی انسان با سطحی‌نگری هر موجودیت بسیار پیچیده، انسان، محیط و الزامات متعدد و درهم‌تنیده آن‌ها و ساده‌کردن نیازهای انسان تا سطح امور بیولوژیکی (گلکار، ۱۳۷۸، ۲۶-۲۷) از یک‌سو با تجزیه‌نیازها و قائل‌بودن به وزن‌بندی متفاوت و از سوی دیگر با نادیده‌نگاشتن ماهیت ترکیبی نیازهای انسانی، موجب فروکاست سطوح متعالی‌تر نیازهای انسانی شده است. آن‌چنان که تلقی از دانش منظر بیش‌تر از جنس آگاهی (Knowledge) و نه علم (Science) (حبیبی، ۱۳۸۸) بوده است، تئوری منظر نیز در جایگاه یک جهان‌بینی است که می‌تواند به همه پدیده‌های جهان از جمله شهر، نگاه منظرین داشته باشد

و مشابهت‌های موجود پرداختن به موضوع در چند سطح الزامی است:

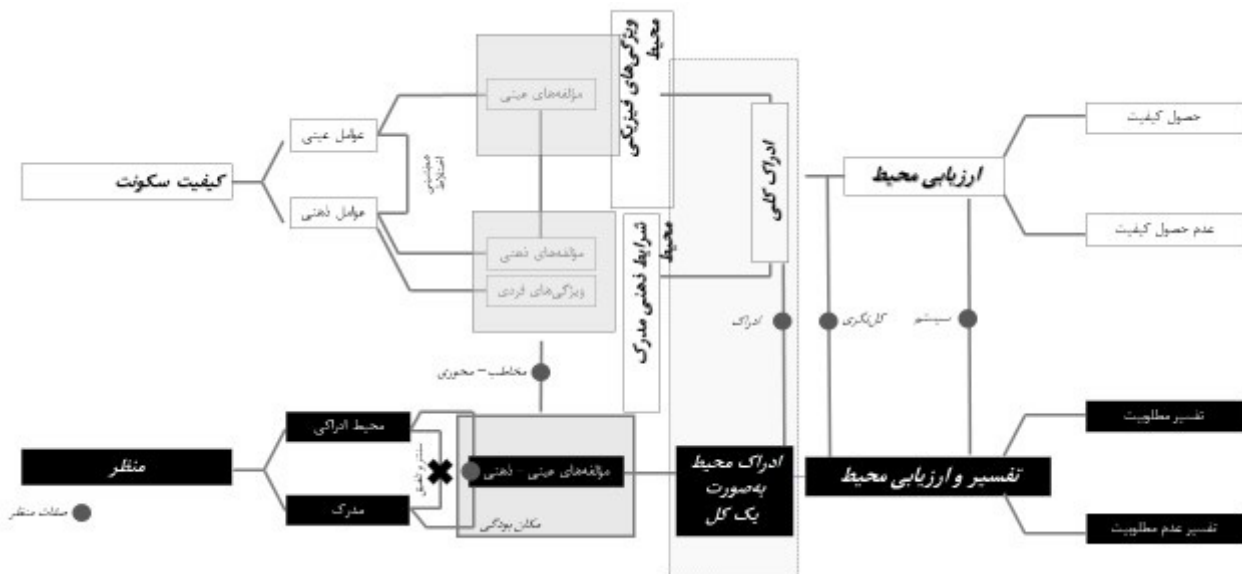
سطح اول - جهان‌بینی: رویکرد منظر با تکیه بر جهان‌بینی کل‌نگر و برآمده از رویکرد سیستمی به جهان، قائل به شکل‌گیری یک کل واحد در برخورد با پدیده‌ها بوده و معتقد است که علاوه بر اهمیت نقش اجزای کیفیت‌بخش محیط در بُعد عینی و ادراکی، ارتباط، نحوه برهم‌نهی و ساختار تلفیقی مابین آن‌ها نیز حائز اهمیت است. در نقطه مقابل در رویکرد برنامه‌ریزی در ایران - به واسطه اتکا به نگرش مدرنیسمی - دید به جهان بر مدار جهان‌بینی اتمیستی و نگرش مکانیستی به پدیده‌ها استوار بوده و در چنین نگرشی اعتقاد بر آن است که به‌منظور شناخت و مذاقه در پدیده‌ها می‌توان آن‌ها را به اجزایی تقسیم و تفکیک کرده، سپس به بررسی و مداخله در آن‌ها پرداخت. این امر موجب خواهد شد که اجزاء از قالب سیستم خارج و ایجاد تغییر و مداخله در بخش‌های مختلف بدون توجه به تأثیر یا عدم تأثیر بر سایر ارکان امکان‌پذیر باشد. لذا اولین وجه تفاوت و شاید اساسی‌ترین آن‌ها در قیاس دو رویکرد، نوع نگرش در سطح جهان‌بینی بوده و به‌واسطه این‌که جهان‌بینی بالاترین سطح تبیین مشی و نگرش به سایر امور است؛ لذا بر سایر وجوه نیز تأثیرگذار خواهد بود (تصویر ۶).

سطح دوم - مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت سکونت: مؤلفه‌های مؤثر برآمده از مبانی نظری رویکرد برنامه‌ریزی در ارتقاء کیفیت سکونت با فرض ماهیت یکسان در روند تطبیق با رویکرد منظر، چنان خواهد بود که معیارها و شاخص‌ها با یکدیگر تفاوت ساختاری و ماهیتی نداشته و بدون هیچ تفاوتی در ارتقاء کیفیت سکونت عمل خواهد کرد. به بیان دیگر در قائل بودن به معیارهای کیفیت‌بخشی رویکرد منظر به تمام مؤلفه‌ها و معیارهای رویکرد

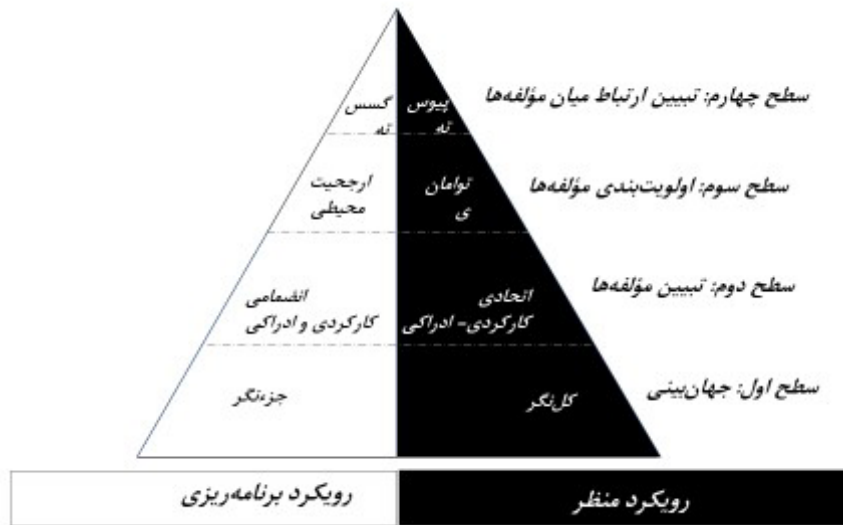
به تأثیرپذیری از عناصر محیطی از یک‌سو و ادراکات مخاطب از سوی دیگر است. به همین جهت در تبیین معیارهای مؤثر بر کیفیت در رویکرد منظر به مؤلفه‌های «کالبدی محیط» - مانند خدمات، تسهیلات و زیرساخت‌ها - و دستیابی ساکنان به آن‌ها، توجه ویژه‌ای دارد. از سوی دیگر آن‌چنان که منظر متکی بر تفسیر و خوانش مخاطب از فضای پیرامون خویش و ارزیابی از عوامل محیطی بیرونی تلقی می‌شود، داوری ذهنی از محیط چه به‌صورت مثبت و چه منفی را می‌توان دیگر وجه مشترک مابین مفهوم کیفیت سکونت و مفهوم منظر قلمداد کرد. در وجهی دیگر به‌واسطه آن‌که منظر تکیه ویژه‌ای بر «رویکرد کل‌نگر» به‌نحوی که در آن ارزش حیثیت جمعی به اندازه حیثیت فردی باشد، دارد لذا در پیوستگی میان اجزاء کل با هدف ایجاد همگرایی و گذار از «فردیت به جمع» در قالب همان ساختار موجود فضایی محیط و کالبدی شکل می‌گیرد. در این بین رخداد و تعامل میان فرد با پیرامون خویش می‌تواند موجد کنش‌های اجتماعی مؤثرتر باشد که این امر خود مستلزم ایجاد بستری تعاملی به طرق مختلف است. در این میان منظر «مقیاس ملموس» که موجبات آشنایی را در تراکم جمعیتی پایین در کل‌های کوچک‌تری مانند محلات را امکان‌پذیر می‌کند را مطرح و از طریق آن بر حصول کیفیت چه در بُعد عینی بیرونی و چه در بُعد ادراکی و ذهنی مؤثر واقع خواهد شد (تصویر ۵).

جمع‌بندی

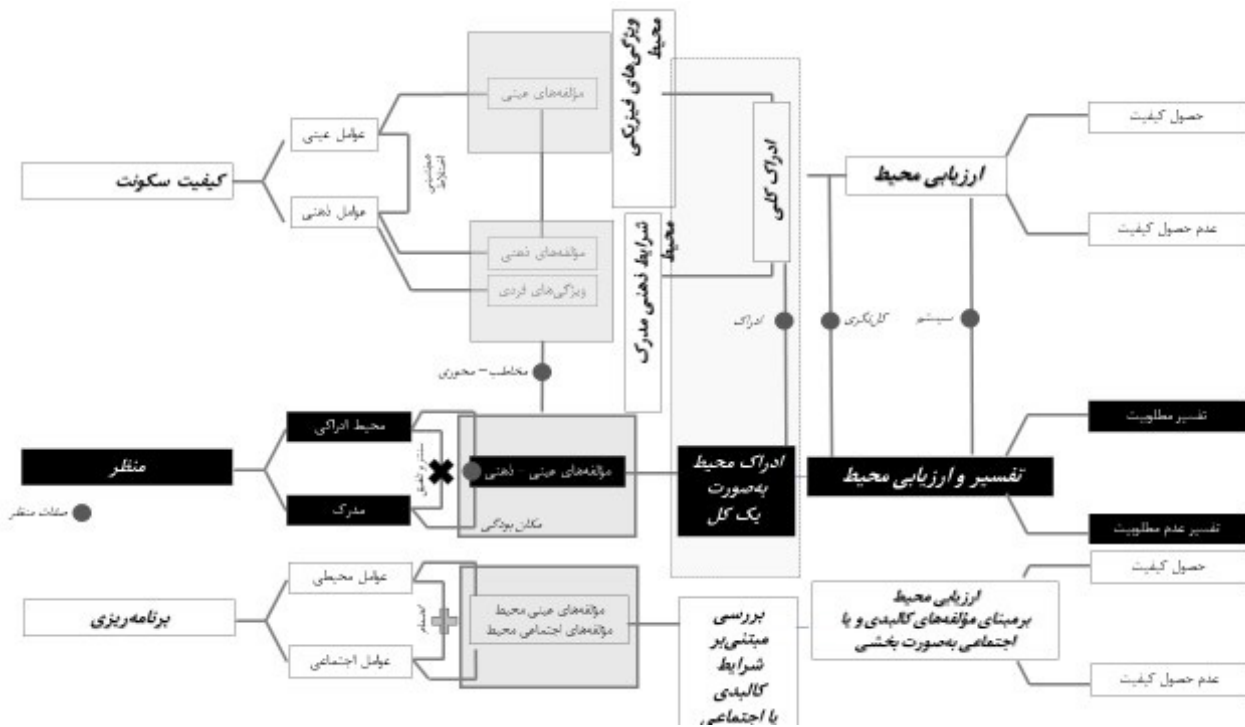
مرور آن‌چه در «رویکردهای منظر» و «رویکرد برنامه‌ریزی» در موضوع کیفیت سکونت به انجام رسیده حاکی از آن است که بر مبنای قیاس و تطبیق مبانی، به‌منظور تبیین یک مدل مبتنی بر «ارتباط‌سنجی» میان رویکردهای مذکور از طریق بیان تفاوت‌ها

تصویر ۵. مدل تطبیقی مفاهیم رویکرد منظر و کیفیت سکونت. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۶. مدل قیاسی مبتنی بر تطبیق رویکرد منظر و رویکرد برنامه‌ریزی در سطوح مختلف. مأخذ: نگارندگان.

تصویر ۷. مدل تطبیقی نهایی. مأخذ: نگارندگان.

باتوجه به ماهیت بخشی رویکرد برنامه‌ریزی منتج از جهان‌بینی اتمیستی، پاسخ این رویکرد در مواجهه با کاستی‌ها و نقص‌های پیش‌آمده و یا موجود، راهکاری از جنس تزریق خدمات مورد نیاز برحسب سنجش شاخص‌های پیمایش‌شده و مترتب بر همان نیاز عیان شده است؛ در صورتی که رویکرد منظر به تبیین ارتباط و لزوم توجه هم‌نشینی میان مؤلفه‌های ادراکی-محیطی نظر دارد. بنابراین رویکرد منظر معیارهای اجتماعی کیفیت‌بخش محیط را جدای از

برنامه‌ریزی توجه داشته و تمام آن‌ها را در شکل‌گیری کیفیت سکونت الزامی می‌داند. سطح سوم- تبیین اولویت مؤلفه‌های مؤثر: یکی از وجوه حائز اهمیت در بررسی کیفیت سکونت مراتب ارتباط مابین مؤلفه‌هاست. از آنجایی که کیفیت را می‌توان تجمیع و قرارگیری معیارهای عینی و ذهنی در کنار یکدیگر دانست، لذا در تبیین نظری‌های متکی بر کیفیت‌بخشی می‌باید به توالی و ترتیب توجه معیارها دقت داشت.

در تبیین قیاس مابین دورویکرد با مدل اولیه پژوهش چنان‌که برآمده است: در رویکرد برنامه‌ریزی در وهله اول کیفیت سکونت با اقدامات بخشی و موردی در همان موضع رخداد ایراد، قابل ارتقا است؛ ولو این نیاز از جنس الحاق بستر مادی و فیزیکی برای شکل‌گیری رخدادها و کنش‌هایی باشد که بر ارزیابی ساکنان مؤثر واقع شده و نهایتاً به حصول کیفیت بیانجامد. در صورتی که در مدل منظر، سنتر و تلفیق مُدرک و محیط ادراکی از یک سو و شکل‌گیری یک کل مکانی سبب خواهد شد تا محیط سکونت در قالب یک کل توسط ساکن به‌عنوان مخاطب، تفسیر شده و ارکان مادی محیط از برداشت و ارزیابی ناظر جدا نخواهد بود. نهایتاً آن‌که نگاه رویکرد منظر به پدیده کیفیت سکونت و مؤلفه‌ها و معیارهای آن نگاهی ایجابی است که در آن هیچ‌یک از معیارهای کیفیت در رویکرد برنامه‌ریزی نفی و سلب نخواهد شد؛ بلکه آن‌چه اهمیت دارد قرارگیری و توجه به معیارها ذیل یک ساختار انتظام‌دهنده فضایی است (تصویر ۷).

معیارهای کالبدی و ساختاری نمی‌پندارد. در این حالت برنامه‌ریزی فضا متمرکز بر تلفیق و دوگانه‌انگاری توأمان شکل خواهد گرفت. سطح چهارم - ارتباط میان مؤلفه‌های کیفیت‌بخش: رویکرد برنامه‌ریزی برآمده از آن‌چه در جدول ۲، حاصل از منشور آتن مورد بررسی قرار گرفت، به وجود یک ساختار و سازمان انتظام‌بخش فضایی بی‌توجه است. به بیانی دیگر ارائه شرایط مناسب محیطی - مانند خدمات - بی‌توجه به قرارگیری در یک بستر همگرا، یا به‌صورت متمرکز در نقطه میان توده کالبدی محیط ارائه شده و یا به‌صورت جزیره‌ای - بسته به نوع چیدمان عناصر محیط - است. در صورتی که رویکرد منظر با تکیه بر بیان لزوم توجه به «سازمان فضا» سعی دارد که معیارهای کیفیت محیط را در وهله اول در قالبی اتحادی در نظر گرفته، و در وهله ثانی با تأکید بر لزوم توجه به «مکان» آن‌ها و براساس ساختاری مشخص و از پیش اندیشیده شده، موجد بستری از ارائه ارکان مهم خدماتی و اجتماعی به‌صورت یکپارچه در فضای سکونت باشد. بنابراین

پی‌نوشت‌ها

۴. در بسیاری از مطالعات رضایتمندی در جای مفهوم کیفیت به‌کار گرفته می‌شود در صورتی که این دو مفهوم به لحاظ نظری کاملاً مجزای از یکدیگر بوده و عملاً رضایتمندی را می‌توان متغیری (اصلی) از کیفیت تلقی کرد که بار ذهنی و خوانش فردی در آن تعیین‌کننده بوده است.

۵. از سوی دیگر همان‌گونه که تشریح شد علی‌رغم تنوع و گستردگی پژوهش‌های انجام‌شده در حوزه کیفیت سکونت در مسکن مهر، پژوهش‌ها در حوزه دانش منظر با وجود ظرفیت‌های این دانش، انگشت‌شمار بوده است.

۶. RMB Environmental یک مؤسسه تحقیقاتی در مینه‌سوتا ایالات آمریکا است.

۷. سیطره نگرش خاص برنامه‌ریزی خردگرا در برنامه‌ریزی شهری در ایران که شرح خدمات موسوم به تیپ ۱۲ سرآمد آن است بیانگر نوع نگاه حاکم در نظام برنامه‌ریزی دستگاه‌های اجرایی و متولی طرح و برنامه در کشور است که مهندسين مشاور در طرح و برنامه نمونه‌های متعدد این طرح ملی از آن بهره گرفتند. استفاده حداکثری از زمین به‌منظور جانمایی بیش‌تر تعداد واحد مسکونی و توجه به اصول کمی مانند سرانه‌ها که به نوعی برآمده از تأثیرات برنامه‌ریزی خردگرا بود، از اصول اصلی این نگرش به‌شمار می‌رود.

۸. مبانی که بر نظریات پاتریک گدس از بنیان‌گذاران دیسپلین برنامه‌ریزی شهری استوار است.

۹. پس از انجام روند فوق و نمایش مؤلفه‌های مؤثر بر کیفیت سکونت در رویکرد برنامه‌ریزی در یک مدل اولیه به‌منظور سهولت تطبیق مؤلفه‌ها مجدداً به‌صورت همگن صورت‌بندی و آرایش شدند.

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری «سینا ناصری» با عنوان «بررسی تطبیقی اثر رویکرد منظر با رویکرد برنامه‌ریزی در ارتقاء کیفیت سکونت با تکیه بر مسکن مهر» است که به راهنمایی دکتر «سید امیر منصوری» و دکتر «ناصر براتی» در دانشکده معماری دانشگاه تهران در سال ۱۴۰۲ به انجام رسیده است.

۱. کلیدواژه‌های مورد نظر در این بخش مشتمل بر مسکن مهر - کیفیت - کیفیت زندگی - کیفیت محیط - کیفیت محیط شهری - کیفیت محیط سکونت و کیفیت سکونت، بوده است؛ همان‌گونه که تشریح شد به‌واسطه قرابت مفهومی کیفیت سکونت و مفهوم رضایتمندی گستره‌ای از مقالات مرتبط با رویکرد رضایتمندی را نیز شامل شده و مقالات فوق‌الذکر مورد استفاده قرار گرفتند.

۲. رویکرد به شیوه نگرش موضوعات در جهت‌گیری خاص معنی شده که از دریچه خاصی از دانش و مبانی آن به موضوع می‌نگرد. رویکرد برنامه‌ریزی شهری با این توصیف، تبیین برنامه با بهره‌مندی از اصول و دیسپلین برنامه‌ریزی شهری بوده و رویکرد برنامه‌ریزی شهری در ایران به رویکردی اطلاق می‌شود که با استانداردهای خاص خود که از نظام برنامه طرح جامع و اصول و قواعد مدرنیسم در شهرسازی و معماری برآمده به مداخله در حوزه برنامه‌ریزی و طراحی محیط می‌پردازد.

۳. در این میان مقالات به‌دست‌آمده شامل طیف گسترده‌ای از حوزه‌ها، من جمله علوم اجتماعی، علوم مهندسی و ساخت، شهرسازی و معماری و برنامه‌ریزی شهری و جغرافیا، علم اقتصاد بوده که مترتب بر هدف پژوهش در گام اول پالایش مقالات با هدف جداسازی و انتخاب مرتبط‌ترین مقالات با زمینه تخصصی، «برنامه‌ریزی» و یا منظر مورد توجه قرار گرفتند.

فهرست منابع

- ابراهیمی بوزانی، مهدی و فدایی جزی، فهیمه. (۱۳۹۹). تحلیلی بر کیفیت زندگی در محلات شهری (مورد مطالعه: مسکن مهر شاهین شهر). *برنامه‌ریزی توسعه کالبدی*، ۵ (۴)، ۱۳۵-۱۵۳. <https://doi.org/10.30473/PSP.2021.49274.2206>
- اجزاشکوهی، محمد و ارفعی، جواد. (۱۳۹۴). بررسی میزان رضایت‌مندی ساکنان از مسکن مهر شهر بجنستان. *پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۶ (۲۲)، ۳۳-۴۲. <https://doi.org/20.1001.1.22285229.1394.6.22.3.9>
- آجیلیان ممتاز، شیوا؛ رفیعیان، مجتبی و آقاصفری، عارف. (۱۳۹۶). بررسی عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی سکونت از پروژه‌های مسکن اقشار کم‌درآمد (مورد پژوهشی: مسکن مهر قرقي (شهرک مهرگان)). *معماری و شهرسازی ایران*، ۸ (۱)، ۲۴۷-۲۵۷. <https://doi.org/10.30475/isau.2018.62060>
- احمدی، پروین و چاره‌جو، فرزین. (۱۴۰۰). بررسی میزان رضایت‌مندی ساکنان مسکن مهر از کیفیت سکونت آن با رویکرد ویژه به شاخص‌های مسکن پایدار نمونه موردی: مسکن مهر شهرک بهاران. *برنامه‌ریزی فضایی*، ۱۱ (۱)، ۱۵۱-۱۷۸. <https://doi.org/10.22108/SPPL.2020.116756.1378>
- آروین، محمود؛ فرجی، امین و آژند، مرتضی. (۱۳۹۹). تأثیر رضایت‌مندی سکونت بر ماندگاری جمعیت در طرح‌های مسکن مهر شهر بهبهان. *پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۱۱ (۴۱)، ۸۳-۹۸. <https://doi.org/20.1001.1.22285229.1399.11.41.6.5>
- آزادارمکی، تقی. (۱۳۸۸). ابعاد اجتماعی-فرهنگی و مسکن مهر. *منظر*، ۱ (۲)، ۴۶.
- آزادخانی، پاکزاد؛ توکلی نغمه، مصطفی و خداداد، مهدی. (۱۳۹۷). ارزیابی و سنجش میزان رضایت‌مندی از مجتمع‌های مسکن مهر (منطقه پردیسان شهر مقدس قم). *جغرافیا و مطالعات محیطی*، ۷ (۲۸)، ۴۷-۶۰.
- آل‌هاشمی، آیدا و منصوری، سید امیر. (۱۳۹۶). منظر؛ مفهومی در حال تغییر؛ نگاهی به سیر تحول مفهوم منظر از رنسانس تاکنون. *باغ نظر*، ۱۴ (۵۷)، ۳۳-۴۴.
- اوستروفسکی، واتسلاف. (۱۳۹۵). *کتاب شهرسازی معاصر: از نخستین سرچشمه‌ها تا منشور آن (ترجمه لادن اعتضادی)*. مرکز نشر دانشگاهی (سمت).
- براتی، ناصر. (۱۳۸۲). جهان‌بینی کل‌نگر در برابر رویکرد جزء‌گرایانه در شهرسازی. *باغ نظر*، ۱ (۱)، ۷-۲۴.
- برک، آگوستن. (۱۳۸۷). منظر، مکان، تاریخ. *باغ نظر*، ۵ (۹)، ۸۱-۹۰.
- بهراد، علیرضا؛ اکبری، پرویز و احمدی، ملیحه. (۱۳۹۸). تعیین و ارزیابی مؤلفه‌های کیفی مسکن مهر از نظر شاخص‌های کالبدی مسکن با استفاده از روش TOP-SIS-AHP (نمونه موردی کرمان). *برنامه‌ریزی توسعه کالبدی*، ۶ (۱)، ۲۵-۳۸. <https://doi.org/10.30473/psp.2019.5829>
- بهمنی، افشین و قائد رحمتی، صفر. (۱۳۹۵). ارزیابی مسکن مهر از نظر شاخص‌های کیفی مسکن مناسب (نمونه موردی: مسکن مهر ۲۲ بهمن شهر زنجان). *جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ۱۴ (۱)، ۴۷-۶۱. <https://doi.org/10.22067/geography.v14i1.41052>
- جعفری، رحیم؛ موسوی، میرنجم و مصیب‌زاده، علی. (۱۳۹۸). سنجش عوامل مؤثر بر رضایت‌مندی از مسکن گروه‌های کم‌درآمد شهری (مطالعه موردی: مسکن مهر شهرضا). *جغرافیای اجتماعی شهری*، ۶ (۲)، ۱۶۹-۱۸۶.
- جعفرپور، وحید. (۱۳۹۶). *ارزیابی استراتژی مسکن مهر*. مویک.
- جوکار، علی‌قلی. (۱۳۹۵). آثار و پیامدهای فرهنگی معماری مجتمع‌های مسکونی آپارتمانی با تأکید بر مسکن مهر. آثار فکر.
- حبیبی، امین. (۱۳۸۸). تحولات مفهومی منظر. *منظر*، ۱ (۳)، ۷۱-۷۰.
- داداش‌پور، هاشم و روشنی، صالح. (۱۳۹۱). شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت محیط مسکونی در محله‌های قدیمی (مطالعه موردی: محله سنگلج تهران). *مطالعات شهر ایرانی اسلامی*، ۳ (۱۰)، ۱-۲۰.
- درودی، محمدرضا؛ جهان‌شاهلو، علا و شهریاری، سیدکمال‌الدین. (۱۳۹۳). سنجش میزان رضایت‌مندی ساکنین مسکن مهر با رویکرد مدیریت شهری (مطالعه موردی: مجتمع بوستان شهر جدید هشتگرد). *اقتصاد و مدیریت شهری*، ۳ (۹)، ۱۲۵-۱۴۱.
- راهب، غزال. (۱۳۹۸). *تحلیل اجمالی فرایند اجرای مسکن مهر*. مرکز تحقیقات راه، مسکن و شهرسازی.
- رضایی خوبشان، رضا و نعمتی‌مهر، مرجان. (۱۳۹۴). سنجش کیفیت محیط
- مسکونی در برنامه مسکن مهر براساس نشانگرهای کیفیت زندگی (مورد پژوهش: مسکن مهر شهر جدید پردیس). *صفه*، ۲۵ (۲)، ۵۳-۷۰.
- رضایی خوبشان، رضا و نعمتی‌مهر، مرجان. (۱۴۰۰). برنامه‌ریزی فضایی ارتقای کیفیت محیط مسکونی مبتنی بر نتایج ارزیابی رضایت‌مندی ساکنان مورد پژوهش: مسکن مهر شهر جدید پردیس. *صفه*، ۳۱ (۳)، ۷۹-۹۶. <https://doi.org/10.52547/SOFEH.31.3.79.96>
- رفیعیان، مجتبی؛ مسعودی‌راد، ماندانا، رضایی، مریم و مسعودی‌راد، مونا. (۱۳۹۳). سنجش میزان رضایت‌مندی ساکنان از کیفیت سکونت مسکن مهر مورد شناسی: مهرشهر زاهدان. *جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای*، ۴ (۱۲)، ۱۳۵-۱۵۰. <https://doi.org/10.22111/gaij.2014.1671>
- رهنما، محمدرحیم و کمانداری، محسن. (۱۳۹۴). سنجش میزان رضایت‌مندی ساکنین از کیفیت محیط مسکونی در شهر کرمان (مطالعه موردی: پروژه مسکن مهر شهرک مهرگان). *جغرافیای اجتماعی شهری*، ۲ (۱)، ۳۹-۵۹. <https://doi.org/10.22103/juas.2015.1789>
- رهنمایی، محمدتقی و شاه‌حسینی، پروانه. (۱۳۹۲). *فرایند برنامه‌ریزی شهری ایران*. سمت.
- رئیس‌دانا، فریبرز. (۱۳۸۸). برنامه‌ریزی مسکن و مسکن مهر. *منظر*، ۱ (۲)، ۴۵.
- زنگنه، احمد؛ پریزادی، طاهر و مسکنی، شراره. (۱۴۰۰). ارزیابی میزان رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط شهری (مورد مطالعه: مسکن مهر شهر رشت). *مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی*، ۲ (۳)، ۳۱-۵۲.
- زنگنه، مینا؛ قهرمانی، مریم و گودرزی سروش، محمدخلیل. (۱۳۹۶). سنجش میزان رضایت‌مندی ساکنان از کیفیت سکونت مسکن مهر در شهر همدان. *مطالعات محیطی هفت حصار*، ۶ (۲۲)، ۳۱-۴۴. <https://doi.org/20.1001.1.23225602.1396.6.22.5.4>
- ستاریان، بیت‌الله. (۱۳۸۸). اقتصاد شهر و مسکن مهر. *منظر*، ۱ (۲)، ۴۸.
- سیاف‌زاده، علیرضا و پای‌بند، ناهید. (۱۳۹۸). ارزیابی وضعیت پروژه‌های مسکن مهر از دیدگاه ساکنان مطالعه موردی: مسکن مهر شهرستان دزفول. *جغرافیای سرزمین*، ۱۶ (۶۳)، ۱-۱۶.
- سیفال‌دینی، فرانک. (۱۳۸۱). *فرهنگ واژگان برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای*. نشر دانشگاه شیراز.
- شاهی آقبلاغی، عارف؛ زنگنه، یعقوب، خدابنده‌لو، حسن و درودی‌نیا، عباس. (۱۳۹۵). سنجش شاخص‌های کیفیت محیط شهری (مطالعه موردی: مسکن مهر شهر سبزوار). *مطالعات جغرافیایی مناطق خشک*، ۷ (۲۶)، ۵۴-۷۲.
- شکرگزار، اصغر؛ سجودی، مریم؛ محمدزاده، ربابه؛ شعبانپور، احد و نظری، فرهاد. (۱۳۹۵). سنجش میزان رضایت‌مندی ساکنان مسکن مهر (مطالعه موردی: مسکن مهر شهر رشت). *جغرافیا و مطالعات محیطی*، ۵ (۱۷)، ۷۹-۹۰.
- شمس‌الدینی، علی؛ صفاریان، عماد و نکویی‌بخش، محمدرضا. (۱۳۹۷). شناسایی چالش‌ها و ارزیابی عملکرد مسکن مهر از دیدگاه شهروندان (مطالعه موردی: شهرک پردیس - کازرون). *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۰ (۳)، ۶۰۹-۶۲۵. <https://doi.org/10.22059/jhgr.2018.201539.1007188>
- شیبانی، مهدی. (۱۳۸۸). منظر شهری و مسکن مهر. *منظر*، ۱ (۲)، ۴۹.
- شیخ‌الاسلامی، علیرضا و اکبری، ساسان. (۱۴۰۰). ارزیابی میزان رضایت‌مندی ساکنان مجتمع‌های مسکونی مهر با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: مسکن مهر شهر بنک). *جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس*، ۱۳ (۴۷)، ۷۱-۹۷.
- شیعه، اسماعیل. (۱۳۶۹). *مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی شهری*. انتشارات دانشگاه علم و صنعت.
- صفایی‌پور، مسعود و زادولی خواجه، شاهرخ. (۱۳۹۶). سنجش میزان رضایت‌مندی از پروژه‌های مسکن مهر مورد شناسی: مسکن مهر شهر جدید سهند تبریز. *جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای*، ۷ (۲۳)، ۱۴۹-۱۶۴. <https://doi.org/10.22111/gaij.2017.3230>
- ضابطیان، الهام و الیاس‌زاده، سید نصیرالدین. (۱۳۹۶). *مستندسازی مسکن مهر در پنج استان منتخب*. مرکز تحقیقات مسکن و شهرسازی.
- ضرامی، اسماعیل؛ قنبران، عبدالحمید و سعادت‌ی و قار، پوریا. (۱۳۹۸). مقایسه تطبیقی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر بهبود رضایت‌مندی سکونت در مجموعه‌های

- رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت سکونتی طرح مسکن مهر مطالعه موردی: شیرین شهر اهواز. پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۶ (۲۳)، ۱۵۵-۱۶۸.
- منافی آذر، رضا؛ نظری، عبدالحمید؛ ولایی، محمد و آرازی قطار، سعید. (۱۳۹۷). بررسی مکانی-فضایی و پیامدهای اقتصادی و اجتماعی مسکن مهر میاندآب. فضای جغرافیایی، ۱۸ (۶۲)، ۱۳۷-۱۵۷.
 - منصوری، سید امیر و فرزین، احمدعلی. (۱۳۹۸). رویکرد منظرین در طراحی شهر: روش‌شناسی طراحی شهری. انتشارات پژوهشکده هنر، معماری و شهرسازی نظر.
 - منصوری، سید امیر. (۱۳۸۳). درآمدی بر شناخت معماری منظر. باغ نظر، ۱ (۲)، ۶۹-۷۸.
 - منصوری، سید امیر. (۱۳۸۹). چستی منظر شهری. منظر، ۲ (۹)، ۳۰-۳۳.
 - مودودی ارخودی، مهدی و محمدی، زهرا. (۱۳۹۹). تبیین کیفیت زندگی ساکنان مسکن مهر مطالعه موردی: شهر قاین. شهر پایدار، ۳ (۲)، ۳۱-۴۵. <https://doi.org/10.22034/JSC.2020.195619.1074>
 - ناصری، سینا. (۱۳۹۸). آموزه‌های معماری منظر برای مسکن مهر (کارآمدی معماری منظر رهیافتی برای برون‌رفت از وضع موجود) نمونه موردی: مسکن مهر تهرانسر. منظر، ۱۱ (۴۹)، ۴۸-۵۷. <https://doi.org/10.22034/manzar.2019.55420.1460>
 - نورایی، همایون و کهن، فردین. (۱۳۹۷). ارزیابی طرح مسکن مهر به لحاظ معیارهای کمی و کیفی مسکن مناسب (مطالعه موردی: مسکن مهر شهرضا). پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۹ (۳۵)، ۱۲۳-۱۳۸.
 - نوری ایمانی، الهام؛ ملک‌فضلی، اصغر و سعیدنیا، احمد. (۱۳۹۸). سنجش رضایت‌مندی کیفیت محیط سکونتی از دیدگاه ساکنین مسکن مهر با تأکید بر بُعد کالبدی-بصری (نمونه موردی: شهر اردبیل). مطالعات مدیریت شهری، ۱۱ (۴۰)، ۱۷-۳۰.
 - نوری، محمدجواد و اسدپور، کاوه. (۱۳۹۵). تبیین عوامل مؤثر بر میزان رضایت‌مندی ساکنان مسکن مهر از وضعیت سکونت (مطالعه موردی: شهر دهقان). مطالعات شهری، ۵ (۱۸)، ۶۳-۷۶.
 - هال، پیتر. (۱۳۸۱). برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای (ترجمه جلال تبریزی). پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
 - یزدانی، محمدحسن؛ پاشازاده، اصغر و سعیدی، سمیرا. (۱۳۹۸). بررسی میزان رضایت‌مندی ساکنین مسکن مهر (نمونه موردی: مسکن مهر شام اسبی اردبیل). جغرافیا و برنامه‌ریزی، ۲۳ (۶۷)، ۳۲۷-۳۴۹.
 - یزدانی، محمدحسن؛ سلمانی، هاجر و پاشازاده، اصغر. (۱۳۹۶). بررسی رضایت‌مندی ساکنان مجتمع‌های مسکن مهر مطالعه موردی: مجتمع‌های مسکن مهر اوشیب و مهر ولایت بابل. جغرافیا و توسعه، ۱۵ (۴۷)، ۲۵۳-۲۷۰. <https://doi.org/10.22111/GDIJ.2017.3193>
 - Amerigo, M. & Aragones, J. I. (1997). A Theoretical and Methodological Approach to the Study of Residential Satisfaction. *Journal of Psychology*, 17, 47-57.
 - Campbell, A., Converse, P. & Rogers, W. (1976). *The Quality of American Life: Perceptions, Evaluations and Satisfactions*. Russell Sage Foundation.
 - Egoz, S., Makhzoumi, J. & Pungetti, G. (2011). *The right to landscape: Contesting landscape and human rights*. Ashgate.
 - Johnson, D. L. S. H. T. J., Bassett, M. L., Bowen, D. E., Crummey, J. S., Isaacson, D. N., Johnson, P., Lamb, M., Saul, A. & Winter-Nelson, E. (1997). "Meanings of environmental terms". *Journal of Environmental Quality*, 26, 581-589.
 - Kweon, B. S., Ellis, C. D., Leiva, P. L. & Rogers, G. O. (2010). Landscape components, Land use and neighborhood satisfaction. *Environment and Planning B: Planning and Design*, 37(3), 500-517.
 - Lansing, J. & Marans, R. (1969). Evaluation of Neighborhood Quality. *Journal of American Planning Association*, 35(3), 195-199.
 - Lee, S. W., Christopher, D. E., Kweon, B. S. & Hong, S. K. (2008). Relationship between Landscape Structure and Neighborhood Satisfaction in Urbanized Areas. *Landscape and Urban Planning*, 85(1), 60-70.
- مسکونی اقشار کم‌درآمد (مطالعه موردی: مجتمع‌های مسکونی مهر غدیر، مهر فرهنگیان و مهر کوی رضا در شهر همدان). مطالعات شهری، ۹ (۳۳)، ۹۳-۱۰۸. <https://doi.org/10.34785/J011.2019.681>
- طاهر طلوع‌دل، محمدصادق؛ پورباقر، سمیه و مهدوی، لیلیا. (۱۳۹۷). بررسی رضایت‌مندی ساکنان مسکن مهر تهران مبتنی بر معیارهای کالبدی و منظری. معماری و شهرسازی/ایران، ۸ (۱)، ۲۱-۱۵.
 - عباس‌زادگان، مصطفی. (۱۳۸۸). توسعه پایدار شهری و مسکن مهر. منظر، ۱ (۲)، ۴۷.
 - عباسی، حیدر. (۱۳۹۰). برنامه‌ریزی در سیاست‌های مسکن ایران: مسکن مهر. جستارهای شهرسازی، ۱۰ (۳۵)، ۹۸-۱۰۳.
 - علاءالدینی، پویا و جمشیدی‌نسب، مریم. (۱۳۹۴). مسکن مهر و حق به شهر جماعت‌های جدید: مطالعه موردی پروژه پرنده. توسعه محلی (روستایی-شهری)، ۷ (۲)، ۲۴۱-۲۵۸.
 - غمامی، مجید. (۱۴۰۰). یک «غفلت» و دو «سوءتفاهم» در زمینه طرح‌های جامع شهری و منطقه‌ای. نشر نی.
 - فیروزی، محمدعلی؛ نعمتی، مرتضی و داری‌پور، نادیا. (۱۳۹۵). ارزیابی سطح رضایت‌مندی ساکنان از طرح مسکن مهر در استان خوزستان با تأکید بر مسکن پایدار (مطالعه موردی: شهرستان امیدیه). مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۱ (۳۴)، ۵۳-۶۶.
 - قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران. (۱۳۵۸). پژوهشکده شورای نگهبان.
 - کوربوزیه، لو. (۱۳۸۹). منشور آتن، چهارمین کنگره بین‌المللی معماری مدرن (معرفی و ترجمه محمدمنصور فلامکی). نشر فضا.
 - کیانی سلمی، صدیقه؛ شاطریان، محسن و قنبری، رعنا. (۱۳۹۸). مدل یابی و تبیین رضایت‌مندی از ابعاد اجتماعی و کالبدی مسکن مهر (مطالعه موردی: مسکن مهر شهر کاشان). مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۴ (۲)، ۴۴۱-۴۵۶.
 - گروه مطالعات شرکت رهپو ساخت شازستان. (۱۳۹۳). ارزیابی طرح مسکن مهر. نشر آذرخش.
 - گلکار، کوروش. (۱۳۷۸). کندوکاوی در طراحی شهری. مرکز مطالعات و تحقیقات وزارت مسکن و شهرسازی.
 - لک، نیلوفر؛ کریمی، باقر و موحد، خسرو. (۱۴۰۰). آسیب‌شناسی اجتماعی مجتمع‌های مسکونی اقشار کم‌درآمد براساس شاخص‌های کالبدی معماری (نمونه موردی: شهر جدید صدرا). جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۱ (۴۵)، ۲۶۹-۲۸۰. <https://doi.org/10.22034/JGEOQ.2021.140787>
 - لک، نیلوفر؛ کریمی، باقر و موحد، خسرو. (۱۴۰۱). ارزیابی میزان آسیب‌های اجتماعی مجتمع‌های مسکونی اقشار کم‌درآمد براساس ابعاد کالبدی (نمونه موردی: شهر جدید صدرا). جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، ۱۲ (۴۷)، ۲۶۰-۲۸۰. <https://doi.org/10.22034/JGEOQ.2022.312319.3377>
 - مجتهدزاده، غلامحسین. (۱۳۹۱). برنامه‌ریزی شهری در ایران. انتشارات پیام نور.
 - محمدی دوست، سید سلیمان؛ خانی‌زاده، محمدعلی و نمازیان، فریبا. (۱۳۹۷). سنجش میزان رضایت‌مندی از مسکن مهر با تأکید بر ابعاد پایداری اجتماعی (مطالعه موردی: مسکن مهر شهر یاسوج). مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۳ (۱)، ۲۵۱-۲۶۶.
 - مسعودی‌راد، ماندانا؛ ابراهیم‌زاده، عیسی و رفیعیان، مجتبی. (۱۳۹۶). ارزیابی سیاست مسکن مهر با توجه به شاخص‌های پایداری نمونه: شهر خرم‌آباد. جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، ۲۸ (۲)، ۱-۲۰. <https://doi.org/10.22111/gep.2017.98119.0>
 - معمری، ابراهیم؛ میرکتولی، جعفر و بزی، خدارحم. (۱۳۹۸). ارزیابی و پایش سیاست‌های تأمین مسکن گروه‌های کم‌درآمد شهری از منظر شاخص‌های پایداری مسکن (مطالعه موردی: مسکن مهر گرگان). پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۷ (۴)، ۷۲۳-۷۴۱. <https://doi.org/10.22059/JURBANGEO.2019.265122.969>
 - ملکشاهی، غلامرضا؛ نیک‌پور، عامر و حبیبی، ساناز. (۱۳۹۷). مقایسه میزان رضایت‌مندی ساکنان از مجتمع‌های مسکن مهر دولتی و خود مالک (مطالعه موردی: شهر آمل). مطالعات شهری، ۷ (۲۷)، ۴۱-۵۲. <https://doi.org/10.34785/J011.2018.00707>
 - ملکی، سعید؛ حسینی، سید رضا؛ ویسی، الهام و مختاری، صادق. (۱۳۹۴). سنجش

- Nichol, J. & Wong, S. M. (2005). Modeling Urban Environmental Quality in a Tropical City. *Landscape and Urban Planning*, 73, 49-58.
- Porteous, J. D. (1971). «Design with people: The quality of the urban environment». *J. Environ. Behav*, 3, 155-177.
- RMB Internationalization Report. (1996). *Quality of residence*. RMB

Institute.

- Schultz, H. & Van Etteger, R. (2017). *Walking*. In A. van den Brink, D. Bruns, H. Tobi & S. Bell (Eds.), *Research in landscape architecture methods and methodology*. Routledge.

COPYRIGHTS

Copyright for this article is retained by the authors with publication rights granted to Manzar journal. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

نحوه ارجاع به این مقاله

ناصری، سینا؛ منصور، سید امیر و براتی، ناصر. (۱۴۰۳). مقایسه نقش دو رویکرد منظر و برنامه‌ریزی در ارتقاء کیفیت سکونت در ایران با تکیه بر مسکن مهر. منظر، ۱۶ (۶۷)، ۲۶-۳۹.

DOI: 10.22034/MANZAR.2023.381389.2221

URL : https://www.manzar-sj.com/article_190471.html

